

FİRDEVSİ-İ RÛMÎ'NİN SÜLEYMÂNNÂMESİ'NDE İKİLEMELER

Asuman AKAY AHMED*

ÖZET

Bu makalede XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başlarında yaşamış olan Firdevsî (Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tavîl)'nin kısaca hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş ve Süleymânname'nin 81.cildinde ki ikilemeler incelenmiştir. Süleymânâme-i Kebîr Firdevsî-i Rûmî tarafından yazılmış olup Süleyman Peygamber'in hayatını ve menkıbelerini anlatan ansiklopedik mahiyette bir eserdir. Eser ayrıca doğu mitolojisi, diğer peygamber kıssaları, tarih, hikmet, hendese, nücum, coğrafya ve tıbaa ait çeşitli konuları içerir. Anlatımı sade, ilgi çekici ve canlı üslup taşımaktadır. Eserlerindeki akıcılığı sahip olduğu zengin söz varlığı sağlamaktadır. Süleymânâme'nin ele aldığımız 81. cildinde yer alan ikilemeler, dönemine ait kelime ve kalıplaşmış yapıları hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar.

Anahtar Kelimeler

Firdevsî-i Rûmî, hayatı, eserleri, Süleymânâme, ikilemeler..

1. Giriş

Eski Anadolu Türkçesi Oğuz grubunun (Batı Türkçesi) XIII.-XV. yüzyıllar arasında, Anadolu coğrafyasında meydana getirilen edebî eserlerinin dilidir. Oğuz boylarının, Anadolu'nun fethinden sonra buraya gelip yerleşmesiyle bu sahada XIII. yüzyıldan itibaren Oğuz ağız özelliklerine göre şekillenen bir yazı dili eski Anadolu Türkçesi özelliklerini oluşturmuştur.

Anadolu Selçuklularının son devirlerini, beylikler dönemini ve imparatorluk öncesi Osmanlı devrini içine alan eski Anadolu Türkçesinde yabancı unsurların fazla karışmadığı sade bir Türkçe kullanılmıştır. Bu dönemdeki eserlerde Arapça ve Farsça unsurlar yer almaktadır; ancak bunla-

---

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.
asuman.akay@marmara.edu.tr

rın oranı pek fazla değildir, Türkçedeki sadelik XV. yüzyıldan sonra kaybolmuştur. Eski Anadolu Türkçesi döneminde gerek Arapça ve Farsçadan yapılan tercüme eserler, gerekse telif eserler zengin ve çeşitli dil malzemesi ve kültürel değerler bırakması açısından önemlidir.

Eski Anadolu Türkçesi döneminde eserlerini veren Firdevsî-i Rûmî yahut Firdevsî-i Tavîl (Uzun Firdevsi) diye tanınan Firdevsî, XV. asrın son yarısı ile XVI. asrın başlarında, Fatih Sultan Mehmed, Sultan II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim zamanında yaşamıştır.

Firdevsî-i Rûmî'nin eserleri arasında en önemlisi olan *Süleymân-nâme*'de anlatıma zenginlik, akıcılık katan ses ve söz tekrarlarına bolca yer verilmiştir. Kalıplaşmış yapı olarak kabul edilen ikilemeler de eserde önemli ölçüdedir.

İkilemeler; anlatımı etkileyici kılma, istenen kavrama derinlik kazandırma, vurgulanan noktaya ilgi çekme amacıyla aynı kökten kelimelerin tekrarı, eş veya yakın anlamlı ya da karşıt anlamlı kelimelerin metinde yan yana veya birbirine yakın yerlerde kullanılması sonucunda oluşmuş; ifade paralelliği ile ortaya çıkan yapılar zamanla işlenmiş ve kalıplaşmıştır. Bu çalışmada ikilemeler, taşıdıkları bu özellikleriyle *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinde köken ve anlam bilgisi bakımından incelenmiştir.

2. Firdevsî-i Rûmî'nin Eserleri ve Edebî Kişiliği

Firdevsî-i Rûmî telif ve tercüme çok sayıda eser bırakan bir müelliftir. Çeşitli konularda ve türlerde verdiği kitapları şunlardır:

Hayat u Memât veya Hayatnâme, Silahşornâme (Müsellahnâme), Şatranç-nâme-i Kebîr, Kutbnâme, Teşhîsü'l-insân, Da'vâtnâme-i Firdevsî, Münâzara-i Seyf ü Kalem, Firâsetnâme, Hakikatnâme (TuHFetü'l-Hâdî/ Hakâyknâme veya Hadikatü'l-Hâkayık), Tecnîsât-ı Süleymân, Tâli'-i Mevlûd-ı Kebîr, Hadîs-i Ah-sen, Kur'an-ı Kerîm'den Tefe'üle Dâir Risâle (Hazâ el-Kitâbü Fâli Kur'an-ı Azîm), Terceme-i Câmeşûynâme, Süleymân-nâme vü Belkısname, Süleymân-nâme-i Kebîr.

Firdevsî bildiği, duyduğu, öğrendiği her şeyi yazmak eğiliminde olan bir müelliftir. Kendisinin en büyük ve en uzun eseri olan *Süleymân-nâme*'de ve diğer eserlerinde yaşadığı dönemle ilgili çeşitli bilgiler, dinî inançlar,

Doğu mitolojisi, peygamber kıssaları, savaş taktikleri ve hayatın çeşitli yönlerine dair geniş malumat bulunmaktadır.

Firdevsî'yi devrinin sanatkârları arasında farklı bir noktaya taşıyan önemli bir özelliği de dil yönünden eserlerinin son derecede zengin ve kapsamlı olmasıdır. Eserlerinde özellikle nesir olanlarda sade ve halk söyleyişine yakın bir dil kullanmıştır. Eserlerinde Arapça, Farsça kelimeleri kullanmasının yanında bilinçli olarak Türkçe kelimelere ağırlık vermesi bilinen bir özelliğidir. İbrahim Olgun, Firdevsî'nin kullandığı kelimelerle ilgili sadece bunların yalnız Anadolu bölgesinde konuşulan kelimeler olmadığını belirtmiş, ayrıca Karahanlı ve Uygur döneminden pek çok izler taşıdığını, özellikle bazı kelimelerin ise sadece *Dîvânü Lügâti't-Türk*'te veya Karahanlı döneminde yazılan *Kur'an* tercümelerinde bulunabildiğini belirtmiştir.¹ Firdevsî eserlerinde öğretici ve kıssadan hisse almaya yönelik bir anlatım tarzı tercih etmiştir.

3. Süleymân-nâme-i Kebîr

Firdevsî'nin tüm yaşamını doldurması ve üç padişahın saltanat yıllarını içine alması sebebiyle çok önemli olan *Süleymân-nâme*'si, kaleme alındığı zamana kadar Anadolu'da kendi türünün kapsam ve içerik yönünden en hacimli olanıdır. Eserin yazılmaya başladığı tarih konusunda araştırmacılar ihtilaflıdır. Latîfî'nin, *Süleymân-nâme*'nin II. Bayezid'in emriyle yazılmaya başladığını "Sultân Bâyezid emriyle *Süleymân-nâme*'yi nâm-ı şerifine nazm u nesr üzre cem' idüp"² şeklinde ifade ettiği yargıyı M. Fuad Köprülü'nün³ de kabul ettiğini Gülnaz Genç belirtir.⁴ Buna karşın, *Süleymân-nâme*'nin 81. cildinin 25^b varacağıdaki "...ibtidâen altı cild kitâb te'lîf idüp merhum Sultân Muhammed Hân-ı Gâziye teslim itdüm." cümlesine dayanarak ese-

¹ İbrahim Olgun, *Uzun Firdevi ve Türkçeciliği* (Ömer Asım Aksoy Armağanı), Ankara 1978, s. 193-194.

² Latîfî, *Tezkire*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, nu. 3225/1.

³ M. Fuad Köprülü, "Firdevsî", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, IV, s. 650.

⁴ Gülnaz Genç, *Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme (25 ve 26. ciltler) Giriş-Metin-Sözlük* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1995, s. 12.

rin Fatih Sultan Mehmed döneminde yazılmaya başlandığı tarafımızdan ifade edilmiştir.⁵

Süleymânnâme üzerinde ilk doktora çalışmasını yapan Ata Çatıkkaş, eserin 1-5. ciltlerinin Fatih döneminde, 6-80. ciltlerinin II. Bayezid zamanında ve 81. cildinin de Yavuz Selim döneminde kaleme alındığını belirtir. Fatma Büyükkarcı da aynı görüşü teyit eder.⁶ Bu hacimli eserin yazımı da uzun yıllar sürmüştür.

Muhteva yönünden oldukça geniş bir çerçeveye sahip olan *Süleymânnâme*, Süleyman Peygamber etrafında şekillenmiş olan tüm hikâye, kıssa, olay ve rivayetleri ele almasının yanı sıra doğu mitolojisi, diğer peygamber kıssaları, satranç taktikleri, tarih, hikmet, felsefe, hendese, geometri, ahlâk ve tıbbâ ait konuları da içerir. Dili oldukça basit olan eser, manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır. Eserin cüz sayısı tartışmalıdır. Hasan Çelebi ve Beyânî'nin⁷ 380 cüz olarak belirttiği rakamı Bursalı Tahir 360 cüz olarak belirtir.⁸

4. Süleymânnâme'nin 81. Cildindeki İkilemeler

Türkçede kelime tekrarlarının, pekiştirmelerin, aynı kökten kelimelerin yan yana kullanılmasının nedenini Şinasi Tekin, Türkçenin eklemeli yapısından kaynaklandığını ifade etmektedir.⁹ İkilemeyi anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması şeklinde tanımlayan Vecihe Hatipoğlu da bu kavramın Osmanlı Türkçesinde atf-ı

⁵ Asuman Akay, *Firdevsî: Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Fülleri Üzerine İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. XIV.

⁶ M. Atâ Çatıkkaş, *Türk Firdevsî-i Rûmî Süleymannâme-i Kebir*, Türk Dil Kurumu, Ankara 2009, s. 13; Fatma Büyükkarcı, *Firdevsî-i Tavîl ve Da'vet-nâme'si*, Cambridge Mass.: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1995, s. 2-3.

⁷ Beyânî, *Tezkire*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. nu. 2568; Hasan Çelebi, *Tezkire*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nu. 488.

⁸ Bursalı Mehmed Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1972, II, s. 106.

⁹ Şinasi Tekin, "Uygur Edebiyatının Meseleleri", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara 1965, II, s. 1-2.

tefsirî; Fransızcada redouplement, hendiadyoin; İngilizcede reduplication dual, hendiadyses; Almancada verdoppellung, zwillingsformen, hendiadyoin terimleriyle karşılandığını ifade etmiştir. Hendiadyoin kelimesinin anlamı, hen bir, dia yoluyla, aracıyla, dyoin (iki yoluyla bir), yani iki kavramı kullanarak tek bir kavram anlatma olarak tanımlanmıştır.¹⁰

Kaşgarlı Mahmud *Divanü Lügati't-Türk*'te, "Oğuzların dili incedir. Türklerin birisi asıl ve kök öbürüsü takıntı olmak üzere çift olarak kullandıkları her bir ismin ve fiilin Oğuzlar takıntı olanını kullanırlar. Hâlbuki öbür Türkler bunu tek olarak söylemezler. Söz gelimi, Türkler bir şeyi kattıkları zaman kattı kardı, derler. Burada kök olan kattı'dır. Kardı kelimesi takıntıdır. Oğuzlar bir şeyi bir şeyle karıştırdıkları zaman kardı deyip asıl olanı bırakırlar." diye belirterek ikilemelerin Türk dilindeki yerini vurgulamaktadır.¹¹

Türkçede ikilemelerin işlevi geniştir; anlamı vurgulamak, düşüncüyü pekiştirmek, ifadeyi zenginleştirmek üzere kullanılırken oluşturduğu ses ahengi dile akıcılık ve söz dizimine özel anlam yüklemektedir. "Türkçe ikileme konusu ele alınmadan yapı bakımından aydınlatılamaz."¹² cümlesi; anlamda zenginlik ve kavram inceliği elde etmek için türlü yönlerden bir-biriyle ilgili iki veya daha fazla kelimenin kalıplaşması, Türkçe anlatıma yaratıcılık kazandıracığı gerçeğini vurgular.

İkilemeler konusunu incelemek üzere ele aldığımız *Süleymânnâme-i Kebîr*'in 81. cildi, Fatih Millet Kütüphanesi, Tarih, 317 numarada kayıtlıdır. Eser manzum ve mensur karışık olarak yazılmıştır.¹³ Yukarıda daha

¹⁰ Vecihe Hatipoğlu, *Türk Dilinde İkileme*, TDK Yayınları, Ankara 1981, s. 9; Mehmet Ali Ağakay, "Türkçede Kelime Koşmaları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1954, s. 97.

¹¹ Besim Atalay, *Divanü Lûgat-it- Türk Tercemesi*, TDK Yayınları, Ankara 2006, I, s. 432.

¹² Vecihe Hatipoğlu, a.g.e., s. 9.

¹³ Asuman Akay, *Firdevsî: Süleymân-nâme (44. cilt) Metin ve Füller Üzerine İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1990, s. XIV; İlhamı Jafarova, *Firdevsî-i Rûmî'nin, Süleymânnâme Yazmasının (81. Cilt, 54b-82a, 28 bk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2003, s. VII; İbrahim Köz, *Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymânnâme Yazmasının (81. Cilt, 7a-54b, 28 bk) Bilimsel Yayını ve Üzerinde Dil İncelemeleri*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004, s. VII.

önce belirtildiği üzere, *Süleymânnâme*'nin 81. cildinin 25^b varağındaki "...ibtidâen altı cild kitâb te'lîf idüp merhum Sultân Muhammed Hân-ı Gâziye teslim itdüm." cümlesine dayanarak eserin Fatih Sultan Mehmed döneminde yazılmaya başlandığının tespiti açısından 81. cildin önemini vurgulamak gerekir.

Süleymânnâme-i Kebîr'de art arda gelen paralel, sade cümlelerin yarattığı ahenk metne özel semantik ifade kazandırmaktadır. Paralelizm örneklerinin daha çok görüldüğü atasözleri, deyimler, dualar gibi kalıplaşmış ifadelerden olan ikilemeler *Süleymânnâme-i Kebîr*'in 81. cildinde incelendi ve bu çalışmaya konu oldu.

Anlam bilgisi açısından *Süleymânnâme*'de ikilemeler; aynı adın tekrarıyla kurulu ikilemeler, eş ve yakın anlamlı adın tekrarıyla kurulu ikilemeler, karşıt anlamlı adın tekrarıyla kurulu ikilemeler şeklinde incelenmiştir.

Süleymânnâme'de ikilemeler köken bilgisi bakımından araştırıldığında; Türkçe, Arapça ve Farsça kökenlerine göre ele alınmıştır.

4.1. Köken Bakımından İkilemeler

Kalıplaşmış yapılar olarak tanımlanan ikilemeyi oluşturan kelimeler köken yapısı açısından; Türkçe-Türkçe İkilemeler, Arapça-Türkçe İkilemeler, Türkçe-Farsça İkilemeler, Farsça-Türkçe İkilemeler, Arapça-Arapça İkilemeler, Arapça-Farsça İkilemeler, Farsça-Arapça İkilemeler, Farsça-Farsça İkilemeler, Arapça-Farsça-Türkçe İkilemeler başlıkları altında ele alınmıştır.

4.1.1. Türkçe-Türkçe İkilemeler

arkasın arkasına: Arkasın arkasına şarup muhkem bend itdiler. 55b/1

baş başa: Süleyman tahtı üzerine kanad kanada çitüp baş başa çatup... 9a/8, 45b/11

başdan başa: Başdan başa bir havz düzdiler. 60b/2

bir bir: Veli bir bir bu köşkler bu seraylar yıkılmış. 80b/19

bir birine: Matlublar bir birine gamz idüp... 57a/6

deve katır: Devesi katırıyla...nısfu'1-leyl içinde götürsünler. 34a/6

dürlü dürlü: Girür dürlü dürlü surete. 47a/2b, 48a/20

düzünüp kuşanup: Başına zerrin tac urınup düzünüp kuşanup... 36a/4

el yüz: Süleyman hükm itdi ki bunlar elin yüzün yuyalar. 10a/13

evlü evin: Evlü evine çıkuban halk-ı Mısır. 44b/8

gelüp gitmek: Atlarını tavileye çeküp...andan soñra gelüp gideler. 34b/3

gice gündüz: Gice gündüz nevbet tutup bekler-idi. 57b/8, 49a/16, 49b/11, 78a/4

gönül göz: Bağladum gönlüm gözüm ol Hâlik'a. 9b/22

kanad kanada: Fevka'l-'ade kanad kanada çatup. 45b/11, 9a/8

kendü kendüye: Belkıs kendü kendüye eyitti. 57b/10, 59b/4, 61b/4

kıçın kıçın: Kıçın kıçın girü gitdi. 7b/14

öñden ü soña: Hakk'ı bilen Hak'dan ayru olmaz öñden ü soña. 52a/5

sag u esen: İlçinüñ Seba memleketine sag u esen vardugından... 37b/4

sagında solında: La'l u cevahirle tonattılar sagında solunda. 37a/12, 61b/19

yaz kış: Yazda ve kışda la-cerem sovuk olur. 38a/21

yilek yilege: Kanad kanada çitüp yilek yilege virüp. 37a/7b, 36a/2,

yir yirin: Bad-ı sarsar gibi esüp yir yirin geçinüp... 8a/3

yiri yurt: Belkıs'a kondukları yiri yurt-ıla götürtmış. 43b/2

yirlü yirinde: Yirlü yirinde kendüleri yatur bileler. 41a/3, 43a/19, 7b/16, 34b/2

yüklü yükün: Yüklü yükün indürdiler çadırılı çadırın tutdılar. 44a/3

4.1.2. Arapça - Türkçe İkilemeler

'akl-ıla us: Akl-ıla us gafil mabaş ki düşmen çerisi geldi. 77a/2

enva' ı dürlü: Aşçılar enva' ı dürlü nefis lokmalar bişürüp... 57a/2

saff u alay: Andan sonra ceng yirine varup saff u alay düzeler. 55b/4, 55b/21, 56a/15

4.1.3. Türkçe-Farsça İkillemeler/Farsça-Türkçe İkillemeler

4.1.3.1. Türkçe-Farsça İkillemeler:

çayır çeman: Bag u bustan yöresinde çayır u çeman...44a/11

çayır u çemen: Konduğu çayır u çemenile müvekkel-i bada hükm idüp... 48a/17

otag çadır: Otag çadırı-y-ıla devesi katırıyla nısfu'l-leyl içinde götürsünler. 34a/6

tag u rag: Tag u ragı kapladı cümle can. 46a/31b

top tüfeng ü zenberek: Top tüfeng ü zenberek atıcılarıñ serhengi... şütür-pây-ıdı. 55b/20

4.1.3.2. Farsça-Türkçe İkillemeler

köy kend: Köy kend ararken... 43a/1

mest ü ayık: Mest ü ayık turdı şadu yirine. 46b/32

4.1.4. Arapça-Arapça İkillemeler

ahmak u sefihe: Ahmak u sefihedür bilmez mi? 52a/21

'akl u idrak: 'Akl u idraki olan Hakk'ı bilür. 54a/31

anı vakt: Anı vakt içinde Belkıs tahtını nazaruña getürelüm didi. 51b/11, 51b/14, 51b/19

'arş u ferş: 'Arş u ferş kayım iden Halık ol... 36a/4

'aşık ma'suk: 'Aşıkun ahından ma'suku agah idüp...38b/9, 41a/20

bahr u berr: Bahr u berde ne ki var biñ bir ümem... olupdur piş ü kem. 49a/8

bülbül ü dürrac: Bülbül ü dürrac feryadından hezar-destan ötmesinden cigerler çak olur. 35a/5

cevahir¹⁴ ü la'l: Anuñ altunına gümüşüne ve sayir cevahir ü la'lına eminven didi. 52b/11

¹⁴ Arapçada cevâhir kelimesi Farsçadan muarreb bir kelimedir, bk. Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, "cevâhir" md.

cinn ü can: Sol yañada tutdı sağı cinn ü can. 46a/31

cinn ü ins: Cinn ü insi bende güden ta'ife / Mekke-i kudsi görmeye ne ta'ife. 54a/23

cins cins: Yemeni develer cinsi cinsi birle tavileye çönelüp... 40b/4, 44a/11, 45b/5

dürr ü mercan: Dürr ü mercan kanda var-ısa getirürler. 10b/10

edeb ü erkan: Dahı edeb ve erkan-ıla karşusunda turdılar. 37b/3

ekl ü şürb: Ademi-zaddan gayrı ekl ü şürb iden mahluk... 8b/18

gavga vü galebe: Leşker konacak yirde gavga vü galebe var. 34a/18

gussa vü cefa: Gussa vü cefası evrak-ı eşcar ve a'dad-ı rimal gibi bi-şümardur. 49a/17

hadd u hisab: Hadd u hisabı yok hayl u haşeme bahr u berrün için-den... taşıyup getürenler. 7b/17

hal ü hatır: Görüşdiler hal ü hatır sorışdılar. 35a/12, 57b/4, 48b/7

has u 'am: Yitmiş iki millet itdi şaha alkış has u 'am. 9a/2, 54b/11

haşerat muziyat: Haşerat-ı muziyat çoklıkdur. 38b/14

hayl u haşem: Hayl u haşeme bahr u berrün için-den divan-ı Süleyma-niye gelüp... 7b/1748a/17

Hızr u İlyas: Her seferde Hızr u İlyas şaha olup reh-berün... 11b/3b

hükm hükümet: Süleyman gibi degül dahı ziyadesin hükm hükümet kıla. 51a/4

hüsn ü cemal: Belkıs bir hâfûndı ki hüsn ü cemâl içinde lâ-naẓıre-y-idi. 59a/16

'ıyş u 'işret: Tağtağa-i 'Ayyâr'a hil'at-ı hâş geyürüp şubha 'ıyş u 'işret itdiler. 55a/15

'ifrit ü cinni: Div perri mülhidleri 'ifrit ü cinni hasidleri... 49a/10

ihraz u ikram: İlçiyi dahı ihraz u ikram-ıla odasına göndürdi. 11b/4

ihsan u fazilet: Beglere kullug itmek ihsan u fazilet-den hali degüldür. 10b/8

ihsan u letafet: İhsan u letafetinden ser-cümlesin... bilüp takrir kılup ta'bir itdi. 36a/12

ins ü can: Şeh Süleyman ki ol emir-i ins ü can... 53b/14

‘izzet ü ikram: ‘İzzet ü ikram-ıla ilçî göndürdiler. 11a/21

‘izzet ü istikbâl: ‘İzzet ü istikbâliçün... nerdübānuñ kılçup üç қаде-
mesin aşğa indi. 57b/2

kâl u kîl: Salah-ı şer’e itme kâl u kîl / Hoş salah ‘ilm-ile sen dâd kîl.
54a/26

küfr ü cürm: Ba’zı şehvet şöhreti ve kin ü kibr: Ba’zı gaybet küfr ü
cürm ider kibr. 53b/12b

küfr ü şirk: Küfr ü şirkden el yuyup...11a/9, 36b/31

la’l u cevâhir: La’l u cevâhir getürdüğine utandı. 11a/12, 11a/16,
37a/12

mahbub u matlub: Zeman-ı evvelde hod sen mahbub u matlub sen ta-
lib ragıb-iken. 11b/18

mahbube vü ‘abide: Gördi ki bir mahbûbe vü ‘âbidedür. 58a/12

mahbube vü matlube: Biñden ziyâde ola ki mahbûbe vü matlube ni-
hayeti yok. 58b/12

megarib ü meşarîka: Megarib ü meşarîka bir günde geçerler. 46b/18,
47a/20

melul u mahzun: Melul u mahzun nazarına karşı oturur. 9a/13

mergûbe vü zahide: Gördi ki bir mergûbe vü zâhidedür. 58a/12

meşarîk u megarib: Cinni dem-keşdür ki...meşarîk u megaribe geçi-
cidür. 51b/17, 51b/14

milk ü mal: Dahı ne ferman iderseñ milk ü mal... 10b/4, 9b/26, 9b/28

misk ü ‘anber: Ol degirmende dâymâ misk ü ‘anber ögütüridi. 60a/4,
60a/5

muhalif ü münafi: Bu hod peygamberlığa muhalif ü münafidür. 53a/4

naks u zeval: Yir altına girüp naks u zevalda bulunur. 49b/6

şekk ü şübhe: İmdi eyle olsa hiç şekk ü şübhe tutmañuz. 49b/2

şerha şerha: Yar hasretinden ciger kebab idüp şerha şerha tograma-
ga... 45b/16

şeyh ü şüyuh: Asaf şeyh ü şüyuh ol köhne pir. 46a/30

tabl u 'alem: Süleyman Belkîs'i tabl u 'alemile hayl u haşemile kondu-
ğı... 48a/17, 50b/3, 51a/1

talib ü ragıb: Sen mahbub u matlubsen talib ü ragıb-iken dimez
midüñ? 11b/18

vüzera ümera: La'l u cevahirle tonattılar sagında solunda vüzera üme-
ra... 37a/12, 37b/17

zahir ü batın: A'yan-ı memleket ve erkan-ı saltanat cemi'i zahir ü ba-
tın gördiler. 52a/14

zevk u safa: Anuñ zevk u safası vefası zenan ve ebr-i tab-istan gibi na-
payidardur. 49a/16

4.1.5. Arapça-Farsça İkilemeler / Farsça-Arapça İkilemeler

4.1.5.1. Arapça-Farsça İkilemeler

'adl u dad: 'Adl u dadı yarayupdur ademe. 49a/11, 54a/38, 9b/14, 9b/27

'ahd u peyman: İlçile 'ahd u peyman idişüp 'izzet ü ikram-ıla ilçî gön-
dürdiler. 11a/21

'akıl u divane: Çün-ki geldi 'akıl u divane halk / Dünya toldı sıgmadı
divana halk. 46a/29

'akıl u na-dan: Cahil ü belhüm azal hayvan gimi / 'Akıl u na-dan 'aciz
hem kimi. 54a/35

bi-hadd ü bi-şümar: Eger-çi piş-keşlerüm bi-hadd ü bi-şümar-ıdı.
7b/11

cism ü can: Mevt odına 'akıbet cism ü canın yaksa gerek. 50a/21

hayme vü hargah: Hayme vü hargahıyla bar u bünghahıyla bize emr
ider. 48b/15, 34a/6, 34a/19, 35b/16

hayme hargeh: Hayme hargeh tutulup o gice... 34b/1

'ifrit ü div: Böyle diyüp ağlaşur 'ifrit ü div yirle gögüñ arasın tutdı gı-
riv. 49a/18

katar u mehar: Katar u meharlar çekilmiş. 34b/21, 35b/16

leziz ü şirin: Leziz ü şirin ter birle dükkânların zeyn itmişler. 57a/3

muti' ü ferman-ber: İns ü cinn hükmüne muti' ü ferman-berdür.7b/8

subh u şam: Hizmetüñe yüz sürüben subh u şam... 10a/47

yakut u güher: 'Arza kıldı la'l u yakutu güher.36b/18

4.1.5.2. Farsça- Arapça İkilemeler

baht u 'izz: Didi 'akıl kimseyi görmeye hor / Baht u 'izzden olmaya ol ta ki dur. 34a/3

derya-yı 'umman: Yir yüzü derya-yı 'umman olup sil gelüp...39a/19

div ü 'afarit: Süleyman tahtının şevketinden div ü 'afaritün savletinden... 36a/8, 51b/18

div ü cinn: Div ü cinne iltürüben rahtımı. 36b/34, 49a/12, 53b/1, 49a/9

div ü 'ifrit: Cemi'i perriler cinniler ve div ü 'ifritler ayag üzerine kal-kup... 51a/8

div ü recim: Çün ezelden oldı hasid söz deme div ü recim. 48b/1

gevahir cevahir: Deryalardan gevahir cevahir çıkarup... 8b/7

kin ü kibr: Ba'zı şehvet şöhreti vü kin ü kibr: Ba'zı gaybet küfr cürm ider kibr. 53b/12

kös ü nefir: Kös ü nefir çaldurup kerrenay ötdürüp... 37a/10

la'l i mercan: Kızıl altundan la'li mercân-ıla zinet itmiş. 60a/4

la'l u yakut: Gah denizler dibinden la'l u yakut mercan devşürdür. 48b/11

müşg ü 'anber: Müşg ü 'anberden toprağı var. 62a/4

4.1.6. Farsça-Farsça İkilemeler

aheste aheste: Aheste aheste nerm nerm bad-ı saba esüp... 41a/16

araste vü piraste: Araste vü piraste ve her ağaç dalında ve her reyhan budagında kuşlar fasihler hub-avazlar konup otururlar. 62a/8

bag u bağçe: 'Âlî köşkün etrafı bag u bağçe ancılayın bag u bustan u gül-istandır. 62a/3

bag u bustan: Bag u bustan yöresinde çayır u çemen... 44a/11, 35b/11

bag u büstan u gülistan: Bu ‘âlî köşkün vasfı bag u büstan u gül-istandır. 62a/3

bar u büngah: Hayme ü har-gahıla bar u büngahıla götürsünler. 34a/6, 34a/18, 34b/1b,34b/7, 35a/1

bebr ü peleng: Rüstem anı görüp bebr ü pelengleyin añrayup... 56b/5

berna vü pir: Sag taraf insan turur berna vü pir. 46a/30

bi-hadd ü bi-şümar: Eger-çi piş-keşlerüm bi-hadd ü bi-şümar-ıdı. 7b/11

can u dil: Can u dilden emrine ferman hizmetine yüz sürmege rıza virüp... 36a/13

cebe vü cevşen: Bir kaç hisar eri cebe vü cevşen giyüp taşra çıkdılar. 34b/21, 35a/7

çadırlu çadırın: Yüklü yükün indirdiler çadırlu çadırın tutdılar. 44a/3

div ü perri: Hükmine ferman olup div ü perri / Saf tutup itmiş ihata bu yiri. 44a/16,44b/4

esb ü ester: Bag-banlar tolablu tolabına esb ü ester hımarları koşmışlar. 35b/12

feryad u efgan: Söyleyüp feryad u efgan itdiler. 51a/10

gül ü gülistan: Her tarafı bag u bustan gül ü gül-istan... 35b/12

han u hanzade: Solında vü sagında...han u hanzadeler kızları ayagın turmuşlar. 61a/102

har u haşak: Har u haşaklarını arkamuza yükletdürüp... 48b/13, 50a/2, 9a/7

köşk ü taht: Anun manendi köşk ü tahtı hiç bir padişah görmüş degüldür. 60a/6

merd ü merdan: Merd ü merdanlar pulad kürsilerde diz çöküp... 45a/16

mur u mar: Mur u mar gerçi arende ya perende ne ki var. 48b/5b

nam u nişan: Mısır şehrinden nam u nişan yok. 35b/10

nemaz u niyaz: Ol kadar sabr itdi ki Süleyman nemaz u niyazdan farig oldı. 37b/1, 42a/13

naz ü şive: Biñ dürlü naz ü şiveyle fuk'ai bardakların agıza alup... 57a/5

nesrin ü semen: Bag u bustan yöresinde çayır u çemen nesrin ü semen... 44a/11

pare pare: Sünüler pare pare olup...dögüşüp ceng itdiler. 77b/7

piş ü kem: Emrine me'mur olupdur piş ü kem. 49a/8

piş ü pes: Bar u büngah indürilüp piş ü pes. 10a/49, 34b/1

raht u baht: Dil-ber tac u tahtıla raht u bahtı-y-ıla tabl u 'alemiyle...38a/10, 44b/4

rahtıla tahtıla: Rahtıla tahtıla tabl u 'alemi-le hayl u haşemi birle Nil'e götürmüş. 51a/1

ruzi şeb: Kulluk itdürürdi ruzi şeb müdam. 8b/3

serv-kadd u lale-hadd: Serv-kadd u lale-hadd ü münteha. 36b/19

sim ü zer: Kasıduñ geldi getürdi sim ü zer / 'Arza kıldı la'l u yakut u güher. 36b/18

şad u handan: Ademi-zad nesli şad u handan ve şeyatin zürriyatı kur u hacil oldılar. 52a/15

tacı taht: Tacı tahtundan milki rahtuñdan çün-ki subh haber vire... 34a/10, 38a/10, 44b/4b, 34a/10

tir ü keman: Tır ü keman ellerine alup hazır olup turdılar. 56a/2, 56b/19, 45a/15

tig u teber: Toldı yir gök arası tig u teber.37a/7

yar ı can: Pes perişan-dil olup ol yarı can.44b/5

zarı zarı: Bunlarıñ sözün ki şeytan diñledi / İtdi efgan zarı zarı inledi. 49a/19

4.1.7. Arapça-Farsça-Türkçe İkilemeler

katar u mehar u otag: Katar u mehar u otagıla Seba şehrine getürmüşler. 35b/16

4.2. Anlam Bilgisi Bakımından İkillemeler

Anlam bakımından incelenen *Süleymânnâme*'deki ikilemeler; aynı adın tekrarıyla eş anlamlı veya yakın anlamlı ad tekrarıyla, karşıt anlamlı adın tekrarıyla kurulu, genel anlamda söz kalıbı içinde ses ve söz tekrarının oluşturduğu bütünlük hâlinde farklı bir semantik yapı kazanmaktadır.

Anlam bakımından yukarıdaki şekilde ele alınan ikilemeler aynı anlamlı kelime, eş anlamlı veya yakın anlamlı ikileme ya da karşıt anlamlı kelimeler, aynı adın tekrarıyla kurulan ikilemeler; anlamı pekiştirmek, vurgu yaparak daha güçlü yeni bir anlam ortaya koymak düşüncesine hizmet etmektedir.

Süleymânnâme'deki ikilemeleri anlam açısından tasnif ederken eş anlamlı ile yakın anlamlı adlardan oluşan ikilemeleri aynı başlıkta inceledik. Bu konuyla ilgili olarak Doğan Aksan, aynı dilde iki ayrı gösterge tam olarak aynı anlamı taşıyamaz düşüncesini ifade eder.¹⁵ Eş anlamlı öğelerin aslında yakın anlamlı olduğunu belirten Deniz Abik de yukarıda zikredilen ifadeyi teyit etmektedir. Bir dilde “tam eşanlamlılar” ancak yabancı dillerden alınan öğeler ile gerçekleşir derken Doğan Aksan Arapça ve Farsça kelimeleri de kastetmektedir.¹⁶ Dilin tarihî süreci içinde değişen yaşam kültürü kelimelere farklı anlamlar yüklediğinde; kelime ya yeni anlamlar kazanmakta ya da taşıdığı anlam kaybolmaktadır. Böylece değişen anlam başka bir kelimenin taşıdığı göstergeyle çıkışarak eş anlamlı yapı ortaya çıkar.

Ele alınan ikilemeler arasında karşıt (zıt) anlamlı yapılar da bulunmaktadır. Gösterge açısından karşıt görünseler de ortaya koydukları birlik-telik açısından kavram olarak birbirini tamamlamaktadır. Zıt anlamlı birliklerin birliktelik, ikisi bir aradalık ve bütünlük anlamını taşıdığı görülmektedir. *Süleymânnâme*'nin 81. cildindeki ikilemeler anlam bakımından aşağıdaki şekilde incelendi:

¹⁵ Doğan Aksan, *Anlambilim*, Ankara 1998, 78-79; Deniz Abik, “(İsim1+II/IU) (İsim2+II/IU) Kuruluşundaki İkillemeler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 2010, s. 1-20

¹⁶ Doğan Aksan, a.g.e., s. 79.

4.2.1. Aynı Adın Tekrarıyla Kurulu Söz Birlikleri

Aheste aheste: Aheste aheste nerm nerm bad-ı saba esüp... 41a/16

arķasın arķasına: Arķasın arķasına Şarup muĥkem bend itdiler. 55b/1

bāĝ u bāĝçe: ‘Alī köŐküñ eĥrāfi bāĝ u bāĝçe bāĝ u büstān u gül-istāndur. 62a/3

baş başa: Süleyman tahtı üzerine kanad kanada çatup baş başa çitüp... 9a/8, 45b/11

başdan başa: Başdan başa bir ĥavz düzdiler. 60b/2

bir bir: Veli bir bir bu köşkler bu seraylar yıkılmış haraba varmıŐ. 80b/19

bir birine: Ol maĥbüb ťālibleri sergerdān iden maĥlūblar bir birine ĝamz idüp...57a/6

cins cins: Yemeni develer cinsi cinsi birle tavileye çönelüp... 40b/4, 44a/11, 45b/5

dürlü dürlü: Ger-çi girür dürlü dürlü surete. 47a/2b, 48a/20

gevahir cevahir: Deryalardan gevahir cevahir çıkarup... 8b/7

gül ü gülistan: Her tarafı bag u bustan gül ü gül-istan... 35b/12

ĥan u ĥanzāde: Ol ĥadar ĥan u ĥanzādeler ĥızları ayaĝın ĥırmıŐlar. 61a/10

kanad kanada: Fenada fevka'l-'ade kanad kanada çatup... 9a/8, 45b/11

kendü kendüye: Pes Belkis kendü kendüye eyitti. 57b/10, 59b/4, 61b/4

kendü kendüyi: Kendü kendüyi Bāri-Ta'ālā'ya ısmarladı. 61b/10

kıçın kıçın: Süleyman nazarında koyup du'a kılıcak kıçın kıçın girü gitdi. 7b/14

nerm nerm: Aheste aheste nerm nerm bad-ı saba esüp...41a/16

pare pare: Süñüler pare pare olup... ceng itdiler. 77b/7

saf saf: Enbiya saf saf salavat getirür. 44b/1b

Şerha Şerha: Yar hasretinden ciger kebab idüp Şerha Şerha tograma-ga... 45b/16

Şeyh ü Şüyuh: Asaf Şeyh ü Şüyuh ol köhne pir... 46a/30b

yilek yilege: Süleyman tahtı üzerine baş başa çatup yilek yilege virüp... 9a/8

yırlü yirinde: Yırlü yirinde kendüleri yatur bileler. 41a/3, 43a/19

yırlü yirinde: Yırlü yirinde divar nakşu olup sakın tururdu. 7b/16, 34b/2, 36a/4

yir yir: Bad-ı sarsar gibi esüp yir yirin geçinüp... 8a/3

yüklü yükün: Yüklü yükün indirdiler çadırı tutdılar... 44a/3

zarı zarı: İtdi efgan zarı zarı inledi. 49a/19b

4.2.2. Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Ad Tekrarıyla Kurulu İkillemeler

‘adl u dad: ‘Adl u dadı yarayupdur ademe. 49a/11, 54a/3, 9b/14, 9b/27

ah u vah: ‘Aşıklar görüp ah u vah idüp gögüs kakışırılar. 44a/10

‘ahd u peyman: İlçile ‘ahd u peyman idişüp ‘izzet ü ikram-ıla ilçi göndürdiler. 11a/21

ahmak u sefihe: Ahmak u sefihedür bilmez mi? 52a/21

‘aklıla us: ‘Aklıla us gafil mabaş ki düşmen çerisi geldi. 77a/2

‘akl u idrak: ‘Akl u idraki olan Hakk’ı bilür. 54a/31

altun gümüş: Anuñ altunına gümüşine ve sayir cevahir ü la’lına eminven didi. 52b/11

anı vakt: Anı vakt içinde Belkis tahtını nazaruña getürelüm didi. 51b/11, 51b/14, 51b/19, 51b/8

ârâste vü pîrâste: Arâste vü pîrâste kuşlar faşihler hüb-âvâzlar konup otururlar. 62a/8

‘aşık ma’şuk: ‘Aşıkun ahından maşukı agah idüp... 38b/9, 41a/20

ay u gün: Hakkı koyup ay u güne tapmaya... 36a/9

bag u bahçe: Kal’a kapusu önünde bag u bahçeler ucında gavga vü galebe var. 34b/17

bag u bustan: Bag u bustan yöresinde çayır u çemen... 44a/11, 35b/11

bâğ u büstân u gül-istân: Bu ‘âlî köşkün vaşfı bâğ u büstân u gül-istândur. 62a/3

baht u ‘izz: Baht u ‘izzden olmaya ol ta ki dur. 34a/3

bar u büngah: Otaklar çadırlar tutulmuş bar u büngahlar inmiş. 40b/2, 40b/6, 34a/6, 34a/18

bebr ü peleng: Rüstem anı görüp bebr ü pelengleyin añrayup... 56b/5

bi-hadd ü bi-şümar: Eger-çi piş-keşlerüm bi-hadd ü bi-şümar-ıdı. 7b/11

bülbül ü dürrac: Bülbül ü dürrac feryadından... cigerler çak olur. 35a/7

can u dil: Can u dilden emrine ferman hizmetine yüz sürmege rıza... 36a/13

cebe vü cevşen: Bir kaç hisar eri cebe vü cevşen giyüp taşra çıkdılar. 34b/21, 35a/7

cevahir ü la’l: Anuñ altunına gümüşine ve sayir cevahir ü la’lına eminven didi. 52b/11

cinn ü can: Cinn ü can tag u rağı kapladı cümle can. 46a/31

çayır çeman: Bag u bustan yöresinde çayır u çeman...44a/11

çayır u çemen: Konduğı çayır u çemenile müvekkel-i bada hükm idüp... 48a/17

çadırılı çadırın: Yüklü yükün indürdiler çadırılı çadırın tutdılar... 44a/3

dad u imdad: Müddeti dükenmedi dad u imdada devranı tutmadı. 49a/20

derya vü ‘umman: Yir yüzü derya vü ‘umman olup sil gelüp...39a/19

deve katır: Devesi katırıyla cemi’i esbabıla nısfu’l-leyl içinde götürsünler. 34a/6

div ü ‘afarit: Süleyman tahtınuñ şevketinden div ü ‘afaritüñ savletinden... 36a/8, 51b/18

div ü cin: Div ü cinne iltürüben rahtımı...36b/14, 49a/12, 53b/1

div ü cinni: Div ü cinni hükmüne ferman kamu... 49a/9

div ü ‘ifrit: Div ü ‘ifritler ayag üzerine kalkup... 51a/8

div ü perri: Div ü perri saf tutup itmiş ihata bu yiri. 44a/16, 44b/4, 45a/3

div ü recim: Çün ezelden oldı hasid söz deme div ü recim. 48b/1

dürr ü mercan: Malikleri elümeddür dürr ü mercan kanda var-ısa getirürler.10b/10

edeb ü erkan: Edeb ü erkan-ıla karşusunda turdılar. 37b/3

ekl ü şürb: Ademi-zaddan gayrı ekl ü şürb iden... 8b/18

el yüz: Süleyman hükm itdi ki bunlar elin yüzün yuyalar. 10a/13

envâ' ı dürlü: Aşçılar envâ'ı dürlü nefis loğmalar pişürüp... 57a/2

esb ü ester: Esb ü ester hımarları koşmışlar. 35b/12

evlü evine: Evlü evine çıkuban halk-ı Mısır Kavm-i şahı gözedürler. 44b/8

feryad u efgan: Hükm kılduğın söyleyüp feryad u efgan itdiler. 51a/10

gavga vü galebe: Leşker konacak yirde gavga vü galebe var. 34a/18

göñül göz: Bağladum göñlüm gözüm ol Halik'a. 9b/22

gussa vü cefa: Gussa vü cefası evrak-ı eşcar... gibi bi-şümar dur. 49a/17

hadd u hisab: Bu hadd u hisabı yok. 7b/17

hâl ü hatır: Görüşdiler hâl ü hatır sorışdılar. 35a/12, 57b/4, 48b/7

har u haşak: Har u haşaklarını arkamuza yükletdürüp... 48b/13, 50a/2, 9a/7

hass u 'am: Yitmiş iki millet itdi şaha alkış hass u 'am. 9a/2

haşerat muziyat: Haşerat muziyat çoklıkdur. 38b/14

hayl u haşem: Hayl u haşeme bahr u berrün içinden gelüp... 7b/17

hayme hargeh: Hayme hargeh tutılup o gice pes... 34b/1

hayme vü hargah: Bu gice...hayme vü hargahıla...götürsünler. 34a/6, 34a/19, 35b/1

Hızr u İlyas: Her seferde Hızr u İlyas şaha olup... 11b/3

hükm ü hükümet: Süleyman gibi degül dahı ziyadesin hükm ü hükümet kıla. 51a/4

hüsn ü cemal: Belkıs bir hâṭûndı ki hüsn ü cemâl içinde lâ-naẓîre-yidi. 59a/16

'ıyş u 'ışret: Subḥa 'ıyş u 'ışret itdiler. 55a/15

'ifrit ü cinni: 'İfrit ü cinni hasidleri... hallerin hikayet idicek...49a/10

'ifrit ü div: Aglaşur 'ifrit ü div yirle gögüñ arasın tutdı gıriv. 49a/18

ihraz u ikram: İlçiyi dahı ihraz u ikram-ıla odasına göndürdi. 11b/4

ihsan u fazilet: Beglere kullug itmek ihsan u faziletten hali degüldür. 10b/8

ihsan u letafet: İtdügi ihsan u letafetinden... ta'bir itdi. 36a/12

ins ü can: Şeh Süleyman ki ol emir-i ins ü can... 53b/14

'izzet ü ikram: 'İzzet ü ikram-ıla ilçi göndürdiler. 11a/21

'izzet ü istiḳbâl: 'İzzet ü istiḳbâl için...üç ḳademesin aṣağa indi. 57b/2

kal u kil: Key salah-ı şer'e itme kal u kil. 54a/26

katar u mehar: Katar u meharlar çekilmiş. 34b/21, 35b/16

katar u mehar u otag: Katar u mehar u otagıla... Seba şehrine getürmişler. 35b/16

kin ü kibr: Ba'zı şehvet şöhreti vü kin ü kibr... 53b/12

kös ü nefir: Köş ü nefir çaldurup kere-nay ötdürüp... 37a/10

köşḳ ü taḥt: Anuñ mänenđi köşḳ ü taḥtı hiç bir pâdişâh görmüş degüldür. 60a/6

kur u hacil: Şeyatin zürriyatı kur u hacil oldılar. 52a/16

küfr cürm: Ba'zı gaybet küfr cürm ider kibr. 53b/12

küfr ü şirk: Küfr ü şirkden el yuyup... 11a/9, 36b/31

la'l u cevahir: La'l u cevahir getürdüğine utandı. 11a/12, 11a/16, 37a/12

la'l i mercan: Ol ḳubbenüñ üstinde... la'l i mercân-ıla zînet itmiş. 60a/4

la'l u yakut: Gah deñizler dibinden la'l u yakut mercan devşürdür. 48b/11

lezîz ü şîrin: Lezîz ü şîrin ter birle dükkânların zeyn itmişler. 57a/3

maĥbub u matlub: Maĥbub u matlubsen talib raĥıb-iken dimez midüñ? 11b/18

maĥbübe vü 'âbide: Bir maĥbübe vü 'âbide dür. 58/12

maĥbübe vü maṭlübe: Biñden ziyâde ola ki maĥbübe vü maṭlübe. 58b/12

merd ü merdan: Merd ü merdanlar pulad kürsilerde diz çöküp... 45a/16

melul u mahzun: Melul u mahzun nazarına karṣu oturur. 9a/13

merġübe vü zahide: Gördi ki bir merġübe vü zâhidedür. 58a/12

milk ü mal: Dahı ne ferman iderseñ milk ü mal. 10b/4, 9b/26, 9b/28

milki raht: Milki rahtuñdan çün-ki subhhaber vire. 34a/10

misk ü 'anber: Ol degirmende dâymâ misk ü 'anber öġütüridi. 60a/4, 60a/5

muhalif ü münafi: Bu hod peygamberlıġa muhalif ü münafidür. 53a/4

mur u mar: İns ü cinn ve raṣ u tayr ve mur u mar. 48b/5

muti' ü ferman-ber: İns ü cinn hükmüne muti' ü ferman-berdür. 7b/8

müṣġ ü 'anber: Müṣġ ü 'anberden topraġı var. 62a/4

nam u niṣan: Mısr şehrinde nam u niṣan yok. 35b/10

naks u zeval: Güneṣ... yir altına girüp naks u zevalda bulunur. 49b/6

nâz ü Şive: Nâz ü Şiveyle fuḳ'âi bardaġların aġıza alup... 57a/ 5

nemaz niyaz: Süleyman nemazdan niyazdan farig oldı. 37b/1, 42a/13

nesrin ü semen: Baġ u bustan yöresinde çayır u çemen nesrin ü semen... 44a/11

otaklar çadırlar: Otaklar çadırlar tutulmuş bar u büngahlar inmiş. 40b/2,43a/20

otag çadır: Otag çadırı-y-ıla... nısfu'l-leyl içinde ġötürsünler. 34a/6

piṣ ü pes: Hayme hargeh tutulup o gice pes... 10a/49b, 34b/1b

raht u baht: Dil-ber tac u tahtıla raht u bahtı-y-ıla tabl u 'alemiyle... 38a/3, 8a/10, 44b/4

raṣ u tayr ve mur u mar: Raṣ u tayr ve mur u mar...ne ki var. 48b/5

şaff u âlây: Ceng yirine varup şaff u âlây düzeler. 55b/4, 55b/21, 56a/15

sag u esen: İlçinüñ Seba memleketine sag u esen varduğundan... 37b/4

serv-kadd u lale-hadd: Serv-kadd u lale-hadd ü münteha... 36b/19

sim ü zer: Kasıduñ geldi getürdi sim ü zer. 36b/18

şad u handan: Handan ve şeyatin zürriyatı kur u hacil oldılar. 52a/15

şekk ü şübhe: Şekk ü şübheden ve inkârdan el çeküp müselmân oldı. 59b/10

tabl u ‘alem: Tabl u ‘alemile hayl u haşemile konduğı... 48a/17, 50b/3, 51a/1

tacı taht: Tac ı tahtuñdan milki rahtuñdan...haber vire. 34a/10, 38a/10, 44b/4

tag u rag: Tag u ragı kapladı cümle can. 46a/31b

talib ragıb: Sen talib ragıb-iken dimez midüñ? 11b/18

tig u teber: Oldı yir gök arası tig u teber. 37a/7

tir ü keman: Tir ü kemân ellerine alup... 56a/2, 56b/19, 45a/15

top tüfeng ü zenberek: Altıncı kulle dıvleri top tüfeng ü zenberek atıcılarıñ... 55b/20

vüzera ümera: Sağında solında vüzera ümera... 37a/12, 37b/17

yakut u güher: ‘Arza kıldı la’l u yakut u güher. 36b/18

yar ı can: Pes perişan-dil olup ol yarı can. 44b/5

yiri yurt: Belkis’a kondukları yiri yurt-ıla götürtmüş... 43b/2

zevk u safa: Anuñ zevk u safası vefası... na-payidardur. 49a/16

4.2.3. Karşıt Anlamlı Adın Tekrarıyla Kurulu İkilemeler

‘akıl u divane: Çün-ki geldi ‘akıl u divane halk. 46a/29

‘akıl u na-dan: ‘Akıl u na-dan ‘aciz hem kimi. 54a/35

‘arş u ferş: ‘Arş u ferşi kayım iden halık ol... 36a/4

bahr u ber: Bahr u berde ne ki var biñ bir ümem. 49a/8

berna vü pir: Sağ taraf insan turur berna vü pir. 46a/30

cinn ü ins: Cinn ü insi bende güden ta'ife... 54a/23

cism ü can: Mevt odına 'akıbet cism ü canın yaksa gerek... 50a/21

gice gündüz: Gice gündüz nevbet tutup bekler-idi. 57b/8, 49a/16b, 49b/11

ins ü cin: Emr itdi ki ins ü cin melikleri... 45a/8, 58a/9, 59b/18

ins ü cinni: İns ü cinni ü rahş u tayr u mur u mar... 48b/5b, 50a/6, 50a/14, 50b/17

ins ü cinn ü vahş: İns ü cinn ü vahş-ıla tuydı tuyur-ıla hevam. 9a/1

köy kend: Köy kend ararken... 43a/1

megarib ü meşarika: Megarib ü meşarika bir günde geçerler. 46b/18, 47a/20

mest ü ayık: Mest ü ayık turdı şadu yirine. 46b/32

meşarık u megarib: Vücutın götürmeg-ile meşarık u megarib geçicidir. 51b/17, 51b/14

öñden ü soña: Hakk'ı bilen Hak'dan ayru olmaz öñden ü soña. 52a/5

piş ü kem: Emrine me'mur olupdur piş ü kem. 49a/8

ruzi şeb: Kulluk itdürürdi ruzi şeb müdam. 8b/3

sag sol: La'l u cevahirle tonatdılar sagında solunda vüzera ümera... 37a/12

şolında vü şağında: Solında vü şağında han u hanzâdeler kızları ayagın tırmuşlar. 61a/19

subh u şam: Hizmetiñe yüz sürüben subh u şam... 10a/47

yaz kış: Yazda ve kışda la-cirem sovuk olur. 38a/21

yir gök: Toldı yir gök arası tig u teber. 37a/7, 36a/2, 77a/13

zahir ü batın: Erkan-ı saltanat cemi'i zahir ü batın gördiler. 52a/14

5. Sonuç

Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşıyan *Süleymânnâme* ciltlerinde, Türkçe kelimeler yanında eş anlamlı veya yakın anlamlı, karşıt anlamlı Arapça, Farsça kelimeler kullanılarak gerek ses ve gerekse anlam açısından zenginlik katarak üslûbun canlı ve akıcı olması sağlanmıştır.

Türkçede kelime köklerine getirilen ses uyumuna bağlı heceler, aynı veya benzeri sesleri taşımaktadır. Aynı sesleri taşıyan kelimeler metinde bir arada kullanıldığında bu ses zenginliği, anlamı da güçlendirmektedir. *Süleymânnâme*'de görülen iki veya ikiden fazla kelimeyle kurulu ikilemeler ile benzer seslerin yan yana gelmesiyle istenen ahenk sağlanmıştır.

Araştırmamızın konusu içinde ele alınan *Köken Bakımından İkilemeler* sınıflandırıldığında en fazla sayıda ikileme; *Arapça-Arapça İkilemelerde* olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamıza göre:

Türkçe-Türkçe İkilemeler 25, Arapça-Türkçe İkilemeler 3, Türkçe-Farsça İkilemeler 5, Farsça-Türkçe İkilemeler 2, Arapça-Arapça İkilemeler 55, Arapça-Farsça İkilemeler 14, Farsça-Arapça İkilemeler 12, Farsça-Farsça İkilemeler 39, Arapça-Farsça-Türkçe 1 tanedir.

Anlam Bilgisi Bakımından İkilemeler ele alındığında; eserde en fazla *Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Ad Tekrarıyla Kurulu İkilemeler* yer almaktadır:

Aynı Adın Tekrarıyla Kurulu İkilemeler 27, Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Ad Tekrarıyla Kurulu İkilemeler 120, Karşıt Anlamlı Adın Tekrarıyla Kurulu İkilemeler 24 tanedir.

Süleymânnâme'deki akıcı, ilgi çeken, ahenkli anlatım; eserde yer alan ses ve söz tekrarları ile zengin söz varlığının sonucudur. Türkçe kelimeler yanında Arapça, Farsça kelimeler; eş anlam veya yakın anlam ve karşıt anlamı ifade etmek üzere bir arada kalıplaşmış olarak ikilemeleri teşkil etmiştir.

“HENDIADYSES IN SULEYMANNAME’S FIRDEVSÎ RUMÎ”

Abstract

This article gives a brief information about the life and the works of Firdevsî (Firdevsî-i Rûmî, Firdevsî-i Tavîl) who has lived within the ends of the 15th till the beginnings of the 16th century and the hendiadydes found in Süleymânnâme's 81st volume have been reviewed. Süleymânnâme-i Kebîr was written by Firdevsî-i Rûmî as a work of an encyclopedic nature narrating the life and tales of Prophet Soliman. In addition, this work features topics about eastern mythologies, tales of other prophets, history, wisdom, geometry, astronomy, geography and medicine. The author uses such a plain, interesting and lively fashion of expression in this work. His rich use of vocabulary facilitates the fluency in his works. The hendiadydes which take place in Süleymânnâme (vol.81) enable us to have some idea about the words and the stereotyped structures of that period.

Keywords

Firdevsî-i Rûmî, his life, his works and Süleymânnâme, hendiadyoins.